

Antwoord op vragen betreffende enkele aspecten aangaande de leer over de Kerk

(Ad catholicam profundius)

Inleiding

Het Tweede Vaticaans Concilie heeft met de dogmatische Constitutie 'Lumen gentium' en met de Decreten over de oecumene ('Unitatis redintegratio') en over de oosterse Kerken ('Orientalium Ecclesiarum') bepalend bijgedragen tot de vernieuwing van de katholieke ecclesiologie. Ook de pausen hebben deze leer willen verdiepen en aanwijzingen voor de praktijk willen geven: Paulus VI in de Encycliek 'Ecclesiam suam' (1964) en Johannes Paulus II in de Encycliek 'Ut unum sint' (1995).

De hieruit volgende en hierop gerichte inspanning van de theologen, om de verschillende aspecten van de ecclesiologie steeds beter te verklaren, heeft geleid tot een zeer uitgebreide literatuur op dit gebied. De thematiek bleek namelijk tot zeer vruchtbare discussies te leiden. Soms was het echter ook nodig enkele punten duidelijker af te bakenen en in herinnering te roepen, zoals bijvoorbeeld is gebeurd in de Verklaring *Mysterium Ecclesiae* (1973), in de Brief aan de bisschoppen van de katholieke Kerk *Communio notio* (1992) en in de Verklaring *Dominus Iesus* (2000), alle uitgegeven door de Congregatie voor de Geloofsleer.

De omvang van het vraagstuk en de nieuwheid van vele thema's vormen een voortdurende uitdaging voor de theologische reflectie en leiden aanhoudend tot nieuwe bijdragen, die niet altijd vrij zijn van onjuiste interpretaties. Deze veroorzaken verwarring en twijfel, waarvan enkele onder de aandacht van de Congregatie voor de Geloofsleer zijn gebracht. Uitgaande van de gehele katholieke leer over de Kerk wil de Congregatie daarop antwoorden, door de authentieke betekenis van enkele ecclesiologische uitdrukkingen van het leergezag te verhelderen, die in de theologische discussie gevaar lopen verkeerd te worden begrepen.

NB De voetnoten bij deze tekst zijn opgenomen als eindnoten.

Antwoord op de vragen

Vraag 1: Heeft het Tweede Vaticaans Concilie de toen geldende leer over de Kerk veranderd?

Antwoord: Het Tweede Vaticaans Concilie heeft deze leer niet willen veranderen en heeft die ook niet veranderd, maar juist veel eerder ontvouwd, verdiept en uitvoeriger uiteengezet.

Precies dat is wat Johannes XXIII aan het begin van het Concilie heel duidelijk heeft gezegd.¹ Paulus VI heeft dit bekrachtigd² en gaf er als volgt uitdrukking aan bij de promulgatie van de Constitutie *Lumen gentium*: “Het beste commentaar bij deze promulgatie is het volgende: Er is niets veranderd aan de overgeleverde leer. Wat Christus gewild heeft, dat willen ook wij. Wat was, is gebleven. Wat de Kerk door de eeuwen heen geleerd heeft, dat leren ook wij. Alleen is datgene wat men vroeger enkel leefde, nu ook officieel als leer tot uitdrukking gebracht. Datgene wat tot nu toe onderwerp van nadenken, van discussie en soms ook van controversen was, is thans in een zeker geformuleerde leer uiteengezet.”³ De bisschoppen hebben bij herhaling dezelfde bedoeling geuit en verwezenlijkt.⁴

Vraag 2: Hoe moet men de uitspraak verstaan, dat de Kerk van Christus zich bevindt in (*subsistit in*) de katholieke Kerk?

Antwoord: Christus heeft slechts één Kerk “in deze wereld opgericht” en haar als “zichtbare instelling en geestelijke gemeenschap”⁵ ingesteld, die er vanaf haar begin en door de geschiedenis heen altijd is en altijd zal zijn en waarin alleen alle

door Christus ingestelde elementen nu en in de toekomst behouden blijven.⁶ “Dit is de enige Kerk van Christus, die wij in het symbolum als één, heilig, katholiek en apostolisch belijden ... Deze Kerk, in deze wereld ingesteld en uitgebouwd als een maatschappij, bevindt zich in (*subsistit in*) de katholieke Kerk, die door de opvolger van Petrus en de met hem verenigde bisschoppen wordt bestuurd.”⁷

Het gebruik van de frase “subsistit in” in nummer 8 van de dogmatische Constitutie *Lumen gentium*, geeft uitdrukking aan de voortdurende historische continuïteit en het voortbestaan van alle door Christus in de Kerk ingestelde elementen,⁸ waarin de Kerk van Christus zich concreet op deze aarde manifesteert.

Volgens de katholieke leer kan men met recht zeggen dat in de kerken en kerkelijke gemeenschappen die nog niet in volledige gemeenschap met de katholieke Kerk verkeren, krachtens de in hen aanwezige elementen van heiliging en waarheid, de Kerk van Christus aanwezig en werkzaam is.⁹ Toch kan de frase “subsistit in” alleen voor de katholieke Kerk gelden, want die refereert aan het kenmerk van de eenheid, die wij in de geloofsbelijdenissen belijden. (Ik geloof ... in de éne Kerk); en deze “éne” Kerk bevindt zich in (*subsistit in*) de katholieke Kerk.¹⁰

Vraag 3: Waarom wordt de uitdrukking “subsistit in” gebruikt en niet gewoon het woord “is”?

Antwoord: Het gebruik van deze uitdrukking, die aangeeft dat de Kerk van Christus en de katholieke Kerk identiek zijn, verandert de leer over de Kerk niet. De term berust op het gegeven en brengt duidelijker tot uitdrukking, dat buiten de

structuur van de Kerk “meerdere bestanddelen van heiliging en waarheid” te vinden zijn, “die, als de eigen gaven van de Kerk van Christus, naar de katholieke eenheid heen stuwen”.¹¹

“De afgescheiden kerken en gemeenschappen zijn dus, ook al hebben zij vanuit onze geloofsovertuiging tekorten, van gewichtige betekenis in het heilsmysterie. De Geest van Christus weigert immers niet ze te gebruiken als heilsmiddelen, die hun kracht juist ontleen aan de volheid van genade en waarheid, die aan de katholieke Kerk is toevertrouwd.”¹²

Vraag 4: Waarom kent het Tweede Vaticaans Concilie aan de Oosterse Kerken, die afgescheiden zijn van de volledige gemeenschap met de katholieke Kerk, de benaming ‘Kerken’ toe?

Antwoord: Het Concilie wilde het traditionele gebruik van deze benaming overnemen. “Deze kerken hebben, ondanks de scheiding, ware sacramenten en op grond van de apostolische successie met name het priesterschap en de eucharistie, waardoor zij nog steeds zeer nauw met ons verbonden zijn.”¹³ Daarom verdienen zij de titel “afzonderlijke of plaatselijke Kerken”¹⁴ en worden zusterkerken genoemd van de lokale katholieke Kerken.¹⁵

“Door de viering van de eucharistie des Heren wordt dus in deze afzonderlijke kerken de Kerk van God opgebouwd en uitgebreid.”¹⁶ Daar echter de gemeenschap met de katholieke Kerk, waarvan het zichtbare hoofd de bisschop van Rome en de opvolger van Petrus is, niet slechts franje aan de lokale Kerk is, maar een van haar wezenlijke elementen, vertonen deze eerbiedwaardige christelijke gemeenschappen hier een onvolkomenheid.¹⁷

Van de andere kant wordt door de scheiding van de christenen de katholieke universaliteit – die eigen is aan de Kerk, die door de opvolger van Petrus en de met hem verenigde bisschoppen wordt geleid – in haar volle realisering in de geschiedenis belemmerd.¹⁸

Vraag 5: Waarom kennen de teksten van het Concilie en latere teksten van het leergezag de gemeenschappen die uit de Reformatie in de zestiende eeuw zijn ontstaan de benaming “Kerk” niet toe?

Antwoord: Omdat deze gemeenschappen volgens de katholieke leer de apostolische successie in het wijdingssacrament niet bezitten en hun daarom een wezenlijk constitutief element van het kerk-zijn ontbreekt. De genoemde kerkelijke gemeenschappen, die juist vanwege het ontbreken van het sacramentele priesterschap, de waarachtige en volledige werkelijkheid van het Eucharistisch Mysterie niet bewaard hebben,¹⁹ kunnen volgens de katholieke leer geen “kerken” in de eigenlijke zin van het woord worden genoemd.²⁰

Paus Benedictus XVI heeft in de audiëntie, verleend aan ondergetekende, de kardinaal-prefect van de Congregatie voor de Geloofsleer, deze antwoorden, die in de gewone vergadering van deze Congregatie werden vastgesteld, goedgekeurd en bevestigd en tot de publicatie ervan opdracht gegeven.

Rome, bij de Congregatie voor de Geloofsleer, op 29 juni 2007, op het Hoogfeest van de heilige apostelen Petrus en Paulus.

William kardinaal Levada
Prefect

+ Angelo Amato s.d.b.
Titulair bisschop van Sila
Secretaris

© Copyright 2007 – Libreria Editrice Vaticana / R.-K. Kerkgenootschap in Nederland

Vertaling: dr. N. Stienstra, met medewerking van drs. N.M. Schnell, pr.

Noten

1. Johannes XXIII, *Toespraak* van 11 oktober 1962: "Het Concilie ... wil de katholieke leer volledig doorgeven, zonder die af te zwakken of te verdraaien ... Maar vandaag de dag is het noodzakelijk dat de gehele christelijke leer, zonder welke afwijking dan ook, door iedereen met hernieuwde ijver en met een heldere en rustige geest wordt aangenomen ... Het is noodzakelijk dat diezelfde leer dieper en grondiger begrepen wordt, zoals allen die de christelijke, katholieke en apostolische zaak zijn toegedaan, vurig verlangen ... Het is noodzakelijk dat deze stellige en onveranderlijke leer, waaraan in geloof gehoorzaamd moet worden, onderzocht en uiteengezet wordt op een wijze die strookt met onze tijd. Het geloofsgoed en de geloofswaarheden, die besloten liggen in onze eerbiedwaardige leer zijn namelijk één ding, de manier waarop deze waarheden uiteen gezet worden is wat anders, hoewel de zin en de betekenis onveranderlijk zijn", in: *AAS* 54 (1962), 791-792.

2. Vgl. Paulus VI, *Toespraak* van 29 september 1963, in: *AAS* 55 (1963), 847-852.

3. Paulus VI, *Toespraak* van 21 november 1964, in: *AAS* 56 (1964), 1009-1010.

4. Het Concilie wilde tot uitdrukking brengen dat de Kerk van Christus identiek is met de katholieke Kerk. Dit blijkt uit de discussies over het Decreet *Unitatis redintegratio*. Het schema van het decreet werd met een *Relatio* (Act Syn III/II 296-344) op 23 september 1964 in de aula ingebracht.

Op de wijzigingsvoorstellen die door de bisschoppen in de volgende maanden ingebracht werden, antwoordde het Secretariaat voor de Eenheid van de Christenen op 10 november 1964 (Act Syn III/VII 11-49). Uit deze *Expensio modorum* worden de volgende vier teksten met betrekking tot het eerste antwoord geciteerd:

A) [In Nr. 1 (Prooemium) Schema *Decreti*: Act Syn III/II 296,3-6]

"Pag. 5, lin. 3-6: *Videtur etiam Ecclesiam catholicam inter illas Communiones comprehendere, quod falsum esset.*

R(espondetur): Hic tantum factum, prout ab omnibus conspicitur, describendum est. Postea clare affirmatur solam Ecclesiam catholicam esse veram Ecclesiam Christi" (Act Syn III/VII 12).

B) [In Caput I in genere: Act Syn III/II 297-301]

"4 - *Expressius dicatur unam solam esse veram Ecclesiam Christi; hanc esse Catholicam Apostolicam Romanam; omnes debere inquirere, ut eam cognoscant et ingrediantur ad salutem obtinendam...*

R(espondetur): In toto textu sufficienter effertur, quod postulatur. Ex altera parte non est tacendum etiam in aliis communitatibus christianis inveniri veritates revelatas et elementa ecclesialia" (Act Syn III/VII 15). Vgl. ook *a.u.*, punt 5.

C) [In Caput I in genere: Act Syn III/II 296s]

“5 – *Clarius dicendum esset veram Ecclesiam esse solam Ecclesiam catholicam romanam...*

R(espondetur): Textus supponit doctrinam in constitutione ‘De ecclesia’ expositam, ut pag. 5, lin. 24 – 25 affirmatur” (Act Syn III/VII 15). De commissie die de wijzigingsvoorstellen moest beoordelen, brengt dus duidelijk tot uitdrukking dat de Kerk van Christus identiek is met de katholieke Kerk, en dat zij uniek is; de commissie ziet deze leer gefundeerd in de dogmatische Constitutie *Lumen gentium*.

D) [In Nr. 2 Schema *Decreti*: Act Syn III/II 297s]

“Pag. 6, lin. 1-24: *Clarius exprimatur unitas Ecclesiae. Non sufficit inculcare, ut in textu fit, unitatem Ecclesiae.*

R(espondetur): a) Ex toto textu clare apparet identificatio Ecclesiae Christi cum Ecclesia catholica, quamvis, ut oportet, efferantur elementa ecclesialia aliarum communitatum.”

“Pag. 7, lin. 5: *Ecclesia a successoribus Apostolorum cum Petri successore capite gubernata (cf. novum textum ad pag. 6, lin. 33-34) explicite dicitur ‘unicus Dei grex’ et lin. 13 ‘una et unica Dei Ecclesia’*” (Act Syn III/VII).

De beide geciteerde uitdrukkingen zijn te vinden in *Unitatis redintegratio* 2.5 en 3.1.

5. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, dogmatische Constitutie over de Kerk *Lumen gentium*, 8.1.

6. Vgl. Tweede Vaticaans Concilie, Decreet over de katholieke deelneming aan de oecumenische beweging *Unitatis redintegratio*, 3.2; 3.4; 3.5; 4.6.

7. *Lumen gentium*, 8.2.

8. Vgl. Congregatie voor de Geloofsleer, Verklaring *Mysterium Ecclesiae* (24 juni 1973), 1.1, in: AAS 65 (1973), 397; Verklaring *Dominus Iesus* (16 juni 2000), 16.3, in: AAS 92 (2000), 757-758 (Nederlandse vertaling in: *Kerkelijke documentatie* (KD) 28/5 (17 november 2000), 310); *Notificatie bij het boek ‘Kerk: Charisma en Macht. Poging tot een militante Ecclesiologie’ van P. Leonardo Boff o.f.m.*, in: AAS 77 (1985), 758-759.

9. Vgl. Johannes Paulus II, Encycliek *Ut unum sint* (25 mei 1995), 11.3, in: AAS 87 (1995), 928 (Nederlandse vertaling in: *KD* 23/6-7 (oktober 1995), 298).

10. Vgl. *Lumen gentium*, 8.2.

11. *Lumen gentium*, 8.2.

12. *Unitatis redintegratio*, 3.4.

13. *A.w.*, 15.3; vgl. Congregatie voor de Geloofsleer, Brief *Communions notio* (28 mei 1992), 17.2, in: AAS 85 (1993), 848 (Nederlandse vertaling in: *KD* 20/8 (oktober 1992), 389).

14. *Unitatis redintegratio*, 14.1.

15. Vgl. *t.a.p.*; *Ut unum sint*, 56 e.v., in: *a.w.*, 954 e.v. (Nederlandse vertaling in: *a.w.*, 316 e.v.).

16. *Unitatis redintegratio*, 15.1.

17. Vgl. *Communions notio*, 17.3, in: *a.w.*, 849 (Nederlandse vertaling in: *a.w.*, 389).

18. Vgl. *t.a.p.*

19. Vgl. *Unitatis redintegratio*, 22.3.

20. Vgl. *Dominus Iesus*, 17.2, in: *a.w.*, 758 (Nederlandse vertaling in: *a.w.*, 310).